

OCENE IN POROČILA

Ferdo Gestrin, **Slovanske migracije v Italijo**. Ljubljana : Slovenska matica, 1998. 295 strani.

Migracije pomenijo v zgodovini človeštva izredno pomembne procese. Teorija deli migracijske tipe po vzrokih na več vrst: socialne ali verske, gospodarske, prisilne ali svobodne, množične, spontane, v okviru državne organizacije in podobno (Bogo Grafenauer, Problem migracij v zgodovini Slovencev, ZČ 45, 1991, str. 189). Evropa je bila in je še danes prizorišče enkrat bolj, drugič manj intenzivnih migracijskih gibanj. Novi in novi naseljenci so prihajali in še prihajajo predvsem z vzhoda in juga. Zelo intenzivna migracijska gibanja je doživljala v svoji zgodovini tudi Italija; in tu so pomembno vlogo odigrali Slovani.

Ferdu Gestrinu se je kmalu po odločitvi za akademsko kariero ponudila priložnost, da se je z vso zagnanostjo spopadel s preučevanjem migracij Slovanov v Italijo. Dolgoletno zbiranje gradiva v italijanskih arhivih je dobilo v celi vrsti študij in razprav, ki jih objavil v domačih in tujih, predvsem italijanskih strokovnih revijah, zelo konkretno in presenetljivo sliko. Že leta 1984 je imel na članskem večeru Slovenske matice predavanje, ki je izšlo v *Glasniku SM* (»Migracije Slovanov v Italijo skozi stoletja«; Glasnik SM 8, 1984, str. 49–57). Matica mu je z izdajo knjige, ki jo ocenjujemo, omogočila izdelavo sinteze zbranega arhivskega gradiva.

Zelo podrobno nas Gestrin seznanja z arhivskim gradivom in zbrano ter uporabljeno literaturo v uvodnem poglavju »Viri in literatura«. Za obdobje množičnih migracij Slovanov, za kar obstajajo predvsem viri italijanskega izvora, objav gradiva skoraj ni. Izjemo predstavlja delo Boža Otorepca »Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine)« (Viri za zgodovino Slovencev 14, Ljubljana 1995). Ker je bil Gestrin prepričan, da prinašajo prav notarske knjige najštevilnejše podatke o doseljevanju Slovanov in njihovi usodi v novem italijanskem okolju, je v obdobju četrto stoletja prebil v italijanskih arhivih in knjižnicah vsako leto po nekaj mesecev. Opravil je garaško delo. Bil je eden prvih, ki je sistematično pregledal in izpisal podatke iz več stotin notarskih knjig v italijanskih arhivih. Serije notarskih knjig v posameznih arhivih so izredno številne in gredo pogosto od 14. stoletja dalje. Za ilustracijo naj navedemo naslednje številke iz posameznih arhivov. V državnem arhivu v Pesaru hranijo za 15. in 16. stoletje 1974 notarskih knjig, v Anconi kar 15.000, celo v manjših arhivih gre njihovo število v več tisoč primerkov; npr. v Fanu 3500, v Brindisiju okr. 7500, v Fermu okr. 8000. Kljub temu, da je Gestrin gradil svojo raziskavo na vzorčnem modelu, na omejenem obsegu gradiva, je prepričan, da je postavil temelje bodočim raziskovalcem, da slika migracijskih procesov ne bo bistveno drugačna, predvsem pa, da je pokazal metodo dela, ki jo bodo morali upoštevati bodoči raziskovalci.

Poleg notarskih knjig je Gestrin pritegnil tudi gradivo iz drugih arhivskih serij. Naj omenimo le nekatere: to so serije virov, povezanih z mestno samoupravo in njenimi institucijami (statuti), zapisniki mestnih svetov, serije mestnega finančnega poslovanja, knjige pristaniških organov, sejemске knjige, matične knjige, knjige cerkvenih bratovščin, podeželski katastri ipd. Seveda je moral tudi pri teh arhivskih serijah upoštevati vzorčno metodo.

Obdobje sistematičnega preučevanja migracij v Italijo se začenja šele sredi 19. stoletja. Pozornost so vzbudile še obstoječe tri slovanske vasi v pokrajini Molise, toda že tedaj je vrsta avtorjev poleg usode moliških Hrvatov začela preučevati slovanske migracije tudi v širšem prostoru. Predvsem je ta problematika prisotna v hrvaškem zgodovinoписju od 50-tih let 19. stoletja dalje (Medo Pučić). V času pred prvo svetovno vojno, ko je v Italiji upadalo zanimanje za to problematiko, je na vzhodni jadranski obali z deli Milana Rešetarja doseglo vrhunec.

Med obema vojnama je na italijanski strani, z redkimi izjemami, nastopil premor. Nekateri hrvaški in srbski zgodovinarji (med njimi tudi naš Gregor Čremošnik) pa so se ukvarjali predvsem s prisilno migracijo slovanskih sužnjev z Balkana v Italijo. Upoštevali so le domače arhivsko gradivo (predvsem Dubrovniški arhiv).

Po drugi svetovni vojni je v šestdesetih letih preučevanje migracijske problematike dobilo nov zagon. Raziskovanje se je razširilo zelo na široko in na vsa obdobja slovanskih migracij v Italijo. Motivi, ki so vplivali na tak razvoj, so bili različni. Velik delež pri tem ima prav gotovo F. Gestrin. Njegovo dolgoletno občasno študijsko bivanje v Italiji ter obiskovanje italijanskih arhivov in knjižnic je sprožilo širše zanimanje italijanskih zgodovinarjev za ta vprašanja. Pri tem ne smemo zanemariti deleža, ki ga je imel prof. Fausto Palumbo iz Rima. Ta je po letu 1971 organiziral pet kongresov o povezavah obeh jadranskih obal ter poleg italijanskih in jugoslovanskih raziskovalcev pritegnil večje število raziskovalcev iz drugih evropskih dežel. Žal ni uspel Palumbov projekt o objavi virov (Codice diplomatico) v zvezi s povezavami obeh jadranskih obal skozi stoletja. Izredne rezultate v preučevanju slovanskih migracij v Marke je dosegla skupina, ki se je zbrala ob Sergiu Anselmiju, profesorju na ekonomski fakulteti v Anconi. Bil je eden tistih italijanskih zgodovinarjev, ki je sprejel in potrdil tezo, da je obstajalo množično transjadransko migracijsko gibanje od 14. do 16. stoletja.

F. Gestrin je bil organizator izredno uspešnega kongresa v Ljubljani leta 1978, ki je bil posvečen slovanskim migracijam. Odvijal se je v okviru zasedanj jugoslovansko-italijanske komisije za zgodovino. Rezultat tega zasedanja je bil razmnožen zbornik referatov »Migracije Slovanov v Italijo« (dvojezičen).

V zadnjem desetletju je zanimanje za slovanske migracije v Italijo zelo upadlo tako na italijanski kot na jugoslovanski strani. To praznino naj bi nadomestilo delo Gestrina, ki predstavlja sintezo opravljenega raziskovanja italijanskih in jugoslovanskih zgodovinarjev. V monografiji avtor ni zajel le lastnih raziskav, ampak je upošteval tudi rezultate domačih in tujih avtorjev.

F. Gestrin je knjigo razdelil na več poglavij. V **prvem poglavju** podrobno obravnava potek in obseg preseljevanja Slovanov v Italijo v obdobju od 7. do 19. stoletja. Glede vzrokov, načina in obsega teh migracij deli njihov potek na tri faze. Prvo obdobje zajema čas od 7. do 12. stoletja. Najstarejšo vest o prihodu Slovanov v Italijo po naselitvi na Balkanski polotok nam posreduje Pavel Diakon. Leta 642 so se namreč Slovani izkrkali blizu Siponta (Manfredonija) in se spopadli z Langobardi. V tej prvi fazi prihajajo v Italijo večje ali manjše skupine Slovanov in to svojevolsjno in prisilno, kot vojaki in kolonisti. V zgodnjem srednjem veku je poglobitve vzroke za selitve treba iskati v zaključnih dogajanjih preseljevanja ljudstev in v političnih nasprotjih ter vojnah. Vse takratne politične sile od Bizantinцев in Langobardov do Normanov so potrebovale vojake in koloniste, ki so jih dobivali tudi med Slovani v vzhodnem delu Jadrana. V prvo dobo sodi tudi slovenska kolonizacija v od madžarskih napadov opustošeni Furlaniji. Izvedel jo je oglejski patriarh. Nastalo je blizu 70 vasi, v katere je na opustošeno ozemlje naselil podložne kmete s svojih posesti, ki jih je imel na Slovenskem. Kasneje so te s Slovani naseljene vasi izginile v romanskem okolju. Od njih so ostali le posamezni slovanski toponimi.

V drugi dobi, ki se začena v 11. stoletju, so naraščajoče trgovske in pomorske zveze odpirale nove možnosti za občasno ali trajno migracijo Slovanov v Italijo. Marsikak trgovec, obrtnik ali pomorščak se je že takrat ustalil v italijanskih jadranskih mestih. Poleg te migracije pa moramo upoštevati še dva aspekta: prodajo sužnjev in nato stopanje v služabniške in hlapčevske odnose. To pa je migracija iz prisile. V srednjem veku so v Italiji postajali sužnji dragocena delovna sila pri vrhnjih plasteh meščanstva. Slovanski Balkan je postal tedaj za več stoletij eden izmed poglobitvinih virov človeškega blaga. Trgovina s sužnji je posredovala slovanske sužnje v vsa večja obalna jadranska mesta od severa do juga Apeninskega polotoka pa tudi v notranjost Italije in na Sicilijo. Velik del sužnjev, prevladovala so sužnje kot najbolj iskano človeško blago, je odpadel na patarene iz Bosne. Letno je na ta način prišlo na Apeninski polotok več sto do tisoč sužnjev Slovanov. Pogosti vzroki za padec Slovanov v suženjstvo so bili revščina in lakote. Iz življenjskih stisk so se ljudje reševali na razne načine. Če starši niso mogli vzdrževati družine, so prodajali otroke, dolžniki so postajali last upnika, nekateri trgovci pa so organizirali lov na ljudi. Kruto obliko suženjstva predstavlja vojno ujetništvo. Že v 14. stoletju, zlasti pa na prehodu v 15. stoletje je začela trgovina s sužnji z vzhodne jadranske obale v Italijo upadati zaradi številnih prepovedi.

Od začetka 14. stoletja se začena zadnje obdobje, obdobje množičnega prehajanja slovanskih priseljencev v Italijo. Vrhunec doseže v 15. in 16. stoletju. Migranti so se naseljevali v mesta in na podeželje. Njihove kolonije v mestih so dosegle ob vrhuncu tudi 20-30 % prebivalstva. Ob vrhuncu teh migracij je prišlo v Italijo več stotisoč ljudi. Množično doseljevanje Slovanov je na nekaterih območjih Italije spremenilo etnično strukturo prebivalstva. Migracije Slovanov pa se niso omejele zgolj na vzhodni objadranski del Apeninskega polotoka, temveč so segle tudi v notranjost polotoka

(Rim, Toskana). Vzroki za to obdobje migracij so bili zelo raznovrstni. Turška osvajanja Balkana in beg pred kužnimi boleznimi ne predstavljajo glavnih impulzov za migracije, kot so to poudarjali starejši raziskovalci, ampak je po Gestrinovih ugotovitvah treba iskati vzroke v tedanjih družbenih, gospodarskih in političnih razmerah na obeh straneh Jadranskega morja. Nепrekinjene trgovske povezave so povečevale vedenje o razmerah v Italiji, o možnostih za življenje, kar je preraščalo v vizijo o srečni Italiji (Italia Felix). Revščina in težko življenje sta ob lakotah pogosto gnali ljudi iz notranjosti Balkana proti obalnim mestom in od tam prek morja v Italijo. Pomembni za tako odločitev so bili pri mnogih migrantih gospodarski motivi.

F. Gestrin med vzroke za množične migracije prišteva tudi razmere v Italiji. Zaradi kuge, vojn in potresov so opustele velike površine kultiviranih zemljišč, zaraščal jih je gozd, izginile so mnoge vasi, mesta so izgubila veliko prebivalstva. Da bi obnovili prejšnje gospodarsko stanje, so lokalne oblasti in mestne organizacije pospeševale naseljevanje slovanskih prišlekov. Ponujali so jim razne ugodnosti. V največji meri so se Slovani z Balkana naseljevali med italijansko prebivalstvo v obstoječih naselbinah. Redkeje so ustvarjali povsem nova naselja ali so stara opuščena obnovili. To se je zgodilo le tam, kje je bila poselitev sklenjena. Najbolj znan tak primer je poselitev v Campobassu. Tu je nastala večja slovanska kolonija s kakim ducatom vasi. V tej dobi je do takšnih načrtovanih in organiziranih poselitev s strani zemljiških veleposestnikov ali morda državnih oblasti prišlo zlasti v Abruzzih in Apuliji.

Avtor je velik del svojih raziskav posvetil ugotovitvam, iz katerih območij Balkana je prihajal glavni val beguncev. V prvem obdobju so migranti prihajali iz objadranskih območij: Paganije, Zahumlja, Travunije in Duklje, pa tudi iz Hrvaškega Primorja. Sužnji, ki so jih v drugem obdobju prodajali kot človeško blago, so bili po izvoru tako iz obalnih območij, še v večji meri pa iz notranjosti Balkana (Bosna, Srbija). Mnogo večje območje izseljevanja je bilo v tretjem obdobju. Zajelo je skoraj vse južnoslovanske pokrajine: segalo je od izliva Soče do izliva Bojane, od Tržiča (Monfalcone) in Štivana do Ulcinja, v notranjosti pa vse do Mure, Drave in Save na severu. Običajno so vse to ozemlje v Italiji označevali s pojmom Sclavonia. Pogosto so pri označevanju krajev izvora priseljencev uporabljali pokrajinska imena (Croatia, Histria, Dalmatia, Servia oz. Rascia) ali pa imena krajev. Zanimivo je, da se posamezni priseljenci iz raznih področij Bosne označujejo kot Bošnjaki. Priliv migrantov iz vzhodnih balkanskih pokrajin je bil iz religioznih vzrokov (pravoslavje) skromnejši kot iz zahodnih. Oris ozemlja in število krajev, iz katerih so se slovanski prišleki v tem obdobju podajali v Italijo, je po mnenju avtorja nepopoln, vendar v vsakem primeru impresiven.

Posebno pozornost posveti Gestrin izseljencem iz slovenskih dežel, ki so se po kopnih in morskih poteh usmerjali v Italijo. Vendar je bil ta tok mnogo šibkejši od tistega, ki je prihajal iz osrčja Balkana. Zanje so notarji uporabljali splošno oznako Sclavus ali pokrajinsko oznako Cragnizzo oziroma državnopravno pripadnost Tedesco oz. Theotonicus. Etnični izvor priseljencev iz slovenskih dežel ugotavlja Gestrin na podlagi imen in vzdevkov, ki so jih pridobili v Italiji. Notar, ki je pisal dokument, je ime zapisal tako, kot ga je slišal. To potrjujejo naslednja imena: Loyse Istrano, Jannes mercator, Matheus Joannis Theotonicus Sclavus v Fanu. Največ priseljencev iz slovenskih dežel je bilo brez dvoma v Furlaniji in Benečiji. Benetke z okolnimi naselji so imele pri migracijskih procesih Slovanov v Italijo pomembno vlogo. Žal smo o teh migracijskih tokovih še skromno poučeni, ne glede na izredno bogato gradivo v beneških arhivskih ustanovah. Gestrin za ta območja posebnih raziskav ni opravil. Upošteval je le rezultate drugih raziskovalcev. V velikem številu so priseljenci iz slovenskih dežel prihajali v Marke. To je Gestrin dokazal z rezultati lastnih arhivskih raziskav. V Pesaru se v drugi polovici 15. stoletja pojavijo kot prebivalci, stalni ali občasni, posamezniki iz Ljubljane, Ptuja, Gorice in Beljaka; ti so bili v glavnem vezani na trgovsko dejavnost. V letu 1477 se v Pesaru omenjata kot prebivalca Peter, Simonov sin iz Ljubljane (de Lubigliana) in Margareta, hčerka Jakoba, prostitutka, prav tako iz Ljubljane (de Lubigliana de partibus Sclavonie). Na tem mestu bi opozoril, kako je napisal notar ime mesta Ljubljane. Tudi v Dubrovniku notarji konec 15. in v začetku 16. stoletja na podoben način zapišejo ime Ljubljane – Gliubliana oz. Liubiliana (glej I. Voje, Ljubljančani v srednjeveškem Dubrovniku, Kronika 1980, str. 171–175).

Prizak slovanskih migracij v Italijo v obdobju, ko je dogajanje doseglo vrhunec, ni zgolj vsebinsko zgoščen ter globalno orisan, marveč je nujno tudi nepopoln. Celó navedeni kvantifika-

cijski podatki slone le na delu obstoječih oziroma pregledanih dokumentov. Kljub temu je Gestrin opravičil cilj svojega raziskovanja in nanizal celo vrsto neovrgljivih zaključkov.

V **drugem poglavju** spremlja avtor slovanske priseljence v novem okolju in skuša ugotoviti, kako so se vključevali v novo sredino. Priseljene Slovane so zlasti v mestih obravnavali kot tujce. Statuti in odredbe so bili strogi do vseh, ki niso bili meščani in niso nosili bremen z njimi. Vendar so Slovani v novi sredini že zgodaj dobivali razne pravice in ugodnosti. Komunalna oblast ali fevdalne državne strukture so jim dovoljevale oziroma dopuščale njihove skupnosti in bratovščine, gradnjo cerkva in kapel, imeli so tudi svoje kaplane in župnike. Sčasoma so se vključili v novo sredino ter dobili status meščana in uživali enake pravice kot domačini.

V zelo obsežnem **tretjem poglavju** z mnogimi kvantifikacijskimi podatki obravnava F. Gestrin gospodarsko udejstvovanje slovanskih prišlekov v Italijo. Podeželje so naseljevali tisti migranti, ki so se že v stari domovini ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo. Opustele vasi, neobdelana polja in vinogradi ter ponovno razraščeni gozdovi so klicali po novi delovni sili in naselitvi. Novi doseljenci so krčili gozdove, ponovno kultivirali neobdelano in zapuščeno zemljo. Vso to zemljo so sprejemali v obdelovanje pod različnimi pogoji in v različnih oblikah zakupa. V severnem in osrednjem delu Italije je veljalo, da v teh odnosih ni obstajala nikakršna fevdalna podrejenost. Uveljavljene so bile tri poglobitve pravne oblike podeljevanja zemlje v obdelavo: delni kolonat, krčenje na spolovino in klasični kolonat. V južnem delu polotoka so se na mestnih okrožjih uveljavljale deloma enake, deloma podobne oblike kolonatskih odnosov. Razne oblike kolonata podkrepi Gestrin s konkretnimi primeri in opozori, da se za isto dejavnost v agraru v posameznih pokrajinah uporabljajo različni izrazi. Bolj fevdalne oblike so izvajali svetni in cerkveni zemljiški gospodje. Prišleke so v novonastalih vaseh naseljevali po zakupnem in dednem pravu.

Številni prišleki so se vključevali v živinorejo, kjer so našli zaposlitev in pogoje za preživetje. Stopali so v pogodben odnos v obliki t.i. »socide«. S to obliko so si slovanski prišleki z nekoliko sreče pridobivali lastnino v obliki polovičnega prirastka živine. Poleg tega so se v poljedelstvo in živinorejo vključevali tudi hlapci, dminarji in pastirji, ki so pogosto ostali na teh najnižjih delovnih mestih.

Slovani so zelo množično polnili tudi mesta ob obali in v notranjosti polotoka. V mestih so se v obdobju viška migracij naseljevali številni obrtniki in rokodelci raznih strok, prihajali so trgovci, ladjarji in mornarji, pa tudi migranti najnižjih slojev brez poklica in sredstev (hlapci, dekle, prostitutke, galjoti). Med trgovci in ladjarji so bili zelo številni prebivalci Dubrovniške republike, ki so se združevali v kolonije in jim avtor posveča posebno pozornost. Podatki iz italijanskih arhivov namreč dopolnjujejo gradivo o teh ljudeh iz dubrovniškega arhiva. Niso zanemarljivi tudi podatki o trgovcih iz Ljubljane, Gorice in Ptujja, ki so delovali v italijanskih mestih. F. Gestrin sledi slovanske migrante in spremlja njihove dejavnosti iz kraja, iz področja v področje. Zelo poveden je podatek, ki ga je avtor ugotovil v mestu Fanu: v obdobju od 1424 do 1525 je v arhivskem gradivu odkril 323 obrtnikov Slovanov iz najmanj 35 obrtnih panog.

Poglavje o gospodarstvu se logično nadaljuje v naslednjem **četrtm poglavju** o gmotni rasti in družbenem dvigu priseljencev. Nekateri Slovani so se po prihodu v Italijo v sorazmerno kratkem času premoženjsko uveljavili in se končno vključili tudi v višji družbeni krog domačinov (le redki med patricije). Mnogi pa se kljub naporom niso rešili revščine vse do smrti. Gmotna rast in družbeno vključevanje v novo sredino sta bila v mestih hitrejša kakor na podeželju. Pri tem so imeli prednost doseljeni trgovci in ladjarji. Prav tako priseljeni obrtniki niso imeli prevelikih težav, da so se ustalili na nivoju domačinov. Tudi na podeželju so mnogi prišleki v sorazmerno kratkem času, v nekaj letih, čeprav s težaškim delom, mogli priti do premoženja in višjega družbenega položaja.

Kljub težavam in neprijetnostim so se priseljenci naučili jezika domačinov, se prilagodili pravnemu redu, statutom in uredbam novih krajev, sprejemali navade in običaje domačinov. To pa je izhodišče za **peto poglavje** o asimilacijskih procesih. Ta proces je tekel počasi brez zunanjih pritiskov. Kot ugotavlja avtor, je proces stapljanja z domačini zajel širši krog že v drugem kolenu priseljencev. Pomembno vlogo naj bi pri asimilaciji imele zakonske zveze, predvsem mešane poroke. Prav tako opozarja Gestrin, da pri tem ne smemo zanemariti dejstva, da je bil proces hitrejši v mestih kot na podeželju ter v severni in osrednji Italiji, kjer je bila razpršenost Slovanov večja kot na jugu. Eden od vzrokov za asimilacijo naj bi bil tudi ta, da se je dotok slovanskih migracij proti koncu 16. stoletja zelo zmanjšal.

Šesto poglavje nameni Gestrin ugotavljanju preostankov migracij Slovanov v Italiji. Do danes so se kot preostanki migracij med vsemi slovanskimi kolonizacijskimi naselji ohranile tri vasi v pokrajini Molise: Kruč, Stiflič in Mundimitar. Vasi ležijo okrog 25 km od jadranske obale v notranjosti na hribovitem območju med rekama Biferno in Trigno. Moliških Slovanov, Hrvatov z območja Makarskega primorja, je danes samo še okr. 4500, a še vedno govorijo »naš jezik«. Poleg tega etničnega slovanskega otoka v Molisah na slovanske priškele spominjajo samo še arhivski akti, številni primki (tudi v poitalijančeni obliki) ter posamezne slovanske besede, ki so se ohranile v italijanskih dialektih. Mnogo sledov so zapustili Slovani v toponimih in ledinskih imenih. Slovanski priseljenci so poleg običajev ohranjali tudi ljudske pesmi, toda ohranili so se zapisi le redkih. Gestrin v knjigi prinaša najstarejši zapis srbske ljudske pesmi iz leta 1497.

Zelo številni so sledovi prisotnosti Slovanov v Italiji na področju kulturne dejavnosti, umetnosti in znanosti. Posebej izpostavlja Gestrin vlogo slovanskih tiskarjev (od slovenskih Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca, Jernej Pelušič iz Kopra), dela umetnikov slikarjev (Lovro Dobričević, Nikola Božidarević, Mihajlo Hamzić), kiparjev (Ivan Pribisalić, Ivan iz Trogira), arhitektov in gradbenikov (Francesco Schiavone, Juraj Dalmatincec), ki so ustvarili v Italiji še danes občudovane umetnine. V Italiji je iz Dalmacije deloval marsikak izobraženec, ki je po končanih študijah ostal na tamkajšnjih univerzah, ali pa je bil tja poklican kot znanstvenik (Rudjer Bošković).

Iz številnih opomb pod tekstom dobimo potrditev, kako številni so bili raziskovalci migracijske problematike na italijanski in jugoslovanski strani. V tekstu je v ponazoritev dodano zelo zanimivo slikovno gradivo, ki prikazuje predvsem dosežke slovanskih priseljencev v ostankih materialne kulture, predstavljene so še ponazoritve različnih del in opravil iz sodobnih rokopisnih publikacij. Knjigi je dodan obsežen povzetek v slovenskem in italijanskem jeziku. Zelo pa pogrešamo register krajevnih in osebnih imen, saj bi narava podajanja gradiva v tekstu to zahtevala.

Res se je v Italiji do danes ohranilo le malo preostankov tega stoletnega migracijskega procesa, toda njihovo preučevanje in spoznanje je z več vidikov utemeljeno. Stoletja trajajoče zgodovinske povezave slovanskega in italijanskega prostora na obeh straneh Jadranskega morja so predstavljale most med obema obalama. Šlo je predvsem za gospodarske in kulturne povezave. Jadransko morje ni ločevalo, temveč zblíževalo oba prostora. Z množičnim priseljevanjem so Slovani (poleg Albancev in Grkov) v obdobju, ko so po Italiji divjale kužne bolezni in vojne, polnili demografske izgube domačinov in pripeljali na polotok novo svežo delovno silo na vsa področja gospodarstva, v mesta in na podeželje. Brez dvoma so prispevali k novemu razcvetu Apeninskega polotoka.

Iz študije slovanskih migracij v Italijo je mogoče potegniti veliko paralel s sodobnim procesom migracij, ki jih doživlja Italija prav v sedanjem času. Namen Ferda Gestrina je bil, da bi s to študijo, katere globalna vsebina je bila sicer znana strokovnjakom raznih humanističnih ved na italijanski in naši strani, segel globlje v zgodovinsko zavest ljudi na eni in drugi strani Jadranskega morja. Asimilirani potomci predstavljajo danes velik del italijanskega prebivalstva. Zato poznavanja tega zgodovinskega procesa in dogajanja lahko služi tudi ciljem današnje zunanje politike v odnosih med samostojno Slovenijo in Italijo. Gestrinova študija o slovanskih migracijah v Italijo ovrže tudi prepričanje mnogih zgodovinarjev in politikov, da so na vzhodni jadranski obali v Dalmaciji prevladovali Dalmati-Italijani in da so prav ti predstavljali glavne migracijske tokove v Italijo. Viri namreč tudi prebivalce Dalmacije označujejo kot Slovane. S svojimi raziskavami je Gestrin uspel vzbuditi pri italijanskih kolegih skupni znanstveni interes za preučevanje migracijskih gibanj z vzhodne jadranske obale prek Jadrana v Italijo. Po njegovi zaslugi se je pričelo tudi tesnejše sodelovanje med italijanskimi in jugoslovanskimi zgodovinarji. Prav zaradi tega je dobil F. Gestrin priznanje z italijanske strani: bil je odlikovan z visokim državnim odlikovanjem.

Ignacij Voje

Tisuću godina prvoga spomena ribarstva u Hrvata. Zbornik radova istoimenog skupa održanoga u Zagrebu, Zadru-Salima i Splitu od 10. do 18. oktobra 1995, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Odbor za obilježavanje tisuću godina prvoga spomena ribarstva u Hrvata, Split : Institut za oceanografiju i ribarstvo, 1997. 692 strani.